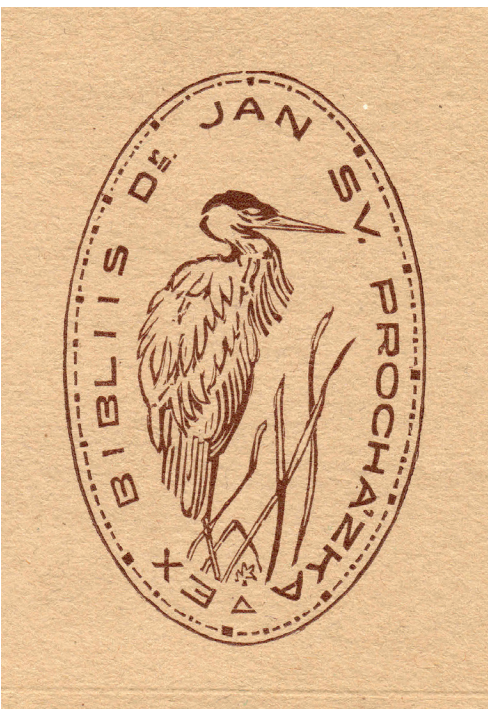

J. S. Procházka byl vášnivým sběratelem ex libris. V pozůstalosti uložené v AMK je uchována jejich bohatá sbírka. Zde publikujeme jeho dvě vlastní. (reprofoto Pavel Pešout)

Aktivně se věnoval také ochraně zvířat před týráním ¹⁷⁾. Byl redaktorem a často autorem příspěvků ve speciální rubrice na toto téma vycházející v mnoha ročnících KND.

Celoživotním zájmem J. S. Procházky bylo zvelebování veřejné zeleně, zahradnictví a ovocnictví, ale také chovatelství. V oborových časopisech bohatě publikoval a udržoval množství kontaktů s předními odborníky v těchto oblastech. Za svou činnost a udržování mezioborových vztahů byl oceňován¹⁸⁾. Ochranu přírody a krajiny šířil při svých aktivitách i v dalších

spolcích. Především v Junáku, jehož byl mnohaletým členem a činovníkem¹⁹⁾.

Bohatý odkaz J. S. Procházky by neměl být zapomenut, v mnoha ohledech je aktuální dodnes.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz

Poznámky:

U některých poznámek je na konci uveden zdroj Archiv Národního muzea (AMK) s číslem příslušného kartonu (K) fondu „Procházka Jan Svatopluk“.

¹⁾ Univerzitní vzdělání získal u význačných profesorů, zejména si cenil profesorů J. Velenovského, K. Domina. V. Švambery, F. Slavíka, F. Drtiny, J. V. Daneše, O. Kádnera a dalších (ANM/K1).

²⁾ Viz dopis rektora ČVUT, prof. Ing. Jana Koláře, Dr.h.c. z 5. listopadu 1920 (ANM/K1).

³⁾ Viz dopis děkana Vysoké školy zemědělského a lesnického inženýrství při ČVUT v Praze z 27. 6. 1930 (ANM/K1).

⁴⁾ Valná hromada Českého ústředního spolku učitelů vysokoškolských zvolila 6. 11. 1931 J.S. Procházku předsedou docentské sekce.

⁵⁾ Následně byl jmenován asistentem řádným, 2. 4. 1919 pak adjunktem při týchž sbírkách. 22. 7. 1919 byl v téže funkci zaměstnán.

⁶⁾ 17. 10. 1927 byl výborem České botanické společnosti kooptován do výboru jako referent o otázkách týkajících se ochrany přírody a jako tiskový referent (AMK/K3/Ka).

⁷⁾ Vrchním redaktorem Karlem Dominem byl JSP 16. 3. 1919 vyzván, aby se stal členem redakčního sboru časopisu Věda přírodní (ANM/K3/Č).

⁸⁾ MAP byla ustavena zákonem č. 86 Sb. ze dne 29. ledna 1920, který definuje její účel takto: „*Masarykova Akademie Práce je samostatný a samosprávný ústav vědecký se sídlem v Praze. Jeho úkolem jest organisovati technickou práci k hospodárnému využívání schopností veškerého lidu i přírodního bohatství československého státu k nejvyššímu obecnému prospěchu.*“

⁹⁾ Viz příprava J. S. Procházky na přednášku (AMK/K3/J a M).

¹⁰⁾ Československá akademie zemědělská byla zřízena v r. 1924 výnosem Ministerstva zemědělství

a Ministerstva vnitra ČSR jako ústřední vědecká zemědělská instituce, podporující badatelskou práci, osvětu a využití vědeckých poznatků v praxi. Procházka byl v r. 1925 zvolen členem jejího III. odboru (zahradnicko, ovocnicko-vinařského).

¹¹⁾ Spoluorganizoval první mezinárodní kongres pro vědecké řízení práce v Praze (1924), účastnil se prvního sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze (1924), II. a III. německého sjezdu pro ochranu přírody (Kassel, Drážďany), X. Mezinárodního zoologického kongresu v Budapešti (1927), Mezinárodní kongresu na ochranu zvířat ve Vídni (1929), organizoval blok přednášek věnovaných ochraně přírody na II. sjezdu Slovanských botaniků v Praze (1928), pravidelně se účastnil Výročních konferencí pro ochranu přírody v Berlíně (např. 1928, 1929). V roce 1930 navštívil VII. Mezinárodní kongresu ornitologického v Amsterdamu, kde mj. studoval aktivity Naturmonumenten, obdivoval založení rezervace na ostrově Tuxel a výkupy cenných lokalit z darů i vlastní hospodářské činnosti spolku, pěstování tulipánů a hyacintů. (viz cestovní zpráva – AMK/K10)

¹²⁾ Úplný seznam publikací J. S. Procházky je dostupný v AMK.

¹³⁾ Např. v r. 1927 obdržel podporu 1000 Kč na práce o ochraně přírody od České akademie věd a umění (AMK/K3/Č).

¹⁴⁾ Pro Státní památkový úřad a památkový zpracovával běžné odborné posudky nejen k přírodovědně cenným lokalitám, ale též k cenným stromům, např. v r. 1921 k vykácení aleje mezi Ruzyní a Libocí, jak o tom svědčí dochovaná korespondence (AMK/K4/S).

¹⁵⁾ Viz bohatá korespondence s Dr. Rudolfem Kurážem, zemědělským atašé v USA (AMK/K4/V).

¹⁶⁾ Viz zachovalá korepondence s K. Dominem (AMK/K5/D).

¹⁷⁾ 28. 9. 1925 byl zvolen členem vědecké sekce při Spolku k ochraně zvířat (AMK/K4/C).

¹⁸⁾ Např. 4. 12. 1930 byl zvolen čestným členem Sdružení čsl. absolventů vyšších škol vinařsko-ovocnických a zahradnických v Praze za zásluhy o zahradnickou výrobu a zahradnický stav, či 1. 6. 1923 obdržel čestný diplom zemědělské rady Drůbežnické jednoty Republiky československé za „*úspěšnou činnost čelící k ochraně našeho užitčného ptactva*“ (AMK/K3/D).

¹⁹⁾ 8. 3. 1932 byl zvolen do Ústřední rady Svazu Junáků – Skautů Republiky československé jako jednatel.

200 let od narození Jindřicha Wankela

Petr Zajíček

Je považován za otce moravské archeologie. Odkryl unikátní halštatskou svatyni v Býčí skále. Se svými spolupracovníky objevil, popsal a dokumentoval mnoho jeskyní v Moravském krasu. Napsal

řadu populárně naučných publikací. Výčet jeho práce, výsledků a objevů by naplnil celou knihu. Před 200 lety se narodil lékař, badatel a polyhistor Jindřich Wankel.

Kabinetní fotografie Jindřicha Wankela. Archiv Moravského zemského muzea Brno

Wankel přišel na svět dne 15. 7. 1821 v Praze na Malé Straně. Jeho otec, Damián Wankel, byl Němec, údajně pocházel z bavorského zemanského rodu. Rod Wankelů původně pocházel ze Švédska. Matka, Magdalena Schwarzová, byla Češka. Lékařství vystudoval na Karlově univerzitě. V roce 1848 ošetřoval raněné na barikádách při Pražském červnovém povstání. Ještě téhož roku promoval ve Vídni. Zde také začal pracovat na univerzitě jako asistent prof. Josefa Hyrtla. Měl rád poezii, ve studentských letech přepisoval některé části milostných básní do deníku. Tyto texty vydalo Moravské zemské muzeum v roce 2017 v publikaci pod názvem Ephemeriden.

Padesátá léta 19. století, první průzkumy v jeskyních

V roce 1850 zahájil Wankel systematický průzkum Sloupských jeskyní. K tomuto účelu si zval specialisty a odborníky z okolí. Nejznámější z nich byli báňský inženýr a důlní inženýr Antonín Mládek a Alois Medřitzer, který měl též zkušenosti s měřicími pracemi v podzemí. Badatelé opakovaně sestupovali do spodních pater jeskyně s cílem hledat pokračování především ve směru od toku Sloupského potoka. Zároveň začali podzemní labyrint podrobně mapovat, neboť první mapa od Karla Sűzse z počátku 19. století byla nepřesná. Wankelův tým zároveň objevil několik nových částí ve spodních patrech, jednak tzv. Wankelovy jeskyně v oblasti přítokového sifonu, jednak v průběhu dlouhodobého sucha v roce 1856 také systém sestupných komor sifonu odtokového. K prozkoumávání jezer v těchto částech, kdy se

postupně snižovala hladina, nechal Wankel postavit dřevěný vor, jehož pozůstatky se nacházejí v tzv. Wankelových komorách dodnes. V některých částech jeskyně Wankel zahájil také archeologicko-paleontologický výzkum. V Gotické chodbě postupně odkryl obrovské množství kostí pleistocenních obratlovců, převážně jeskynních medvědů (mj. údajně přes 300 lebek) a v jeskyni Kůlně odkryl v jednom z výklenků ohniště s uhlíky, kostěné a kamenné nástroje. Veškeré jeho nálezy dokládaly pobyt a činnost moderního člověka druhu Homo sapiens, který zde pobýval během poslední doby ledové.

Paralelně s výzkumy ve Sloupských jeskyních podnikala Wankelova skupina průniky do Rasovny. Z této jeskyně byl znám pouze sestup propastovitou chodbou propadání k sifonu, kterého dosáhli již ve 30. letech Salmovi horníci. Wankel se svými kolegy dosáhl v roce 1852 stejného bodu, o šest

Bronzové náramky nalezené Wankelem v Býčí skále. Naturhistorisches Museum Wien. Foto Petr Zajíček.

Kazatelna v jeskyni Ochozské.

Dřevoryt s vyobrazením Ochozské jeskyně z roku 1858. Reprofoto Petr Zajíček. Soukromý archiv autora

let později po dlouhodobém suchu klesla hladina sifonu o několik metrů a otevřela se volná chodba. Pomocí dvou svázaných žebřů se Wankelovi a spol. podařilo tůň překonat. Před badateli se otevřelo dosud nepoznané podzemní mysterium: „Vstoupili jsme tak do prostor lidskou nohou dosud neznesvěcených. Oba horníky poslali jsme

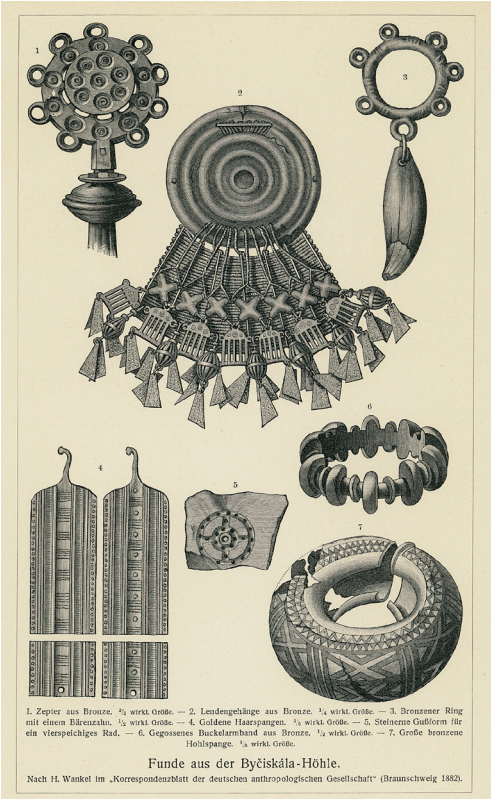

Bronzové „žezlo“ z Býčí skály. Naturhistorisches Museum Wien. Foto Petr Zajíček

dopředu, aby shlédli, jaké přípravy se mají k dalšímu postupu uskutečnit. Proti všemu očekávání zůstali horníci dlouho nezvěstní, což nám způsobilo velké starosti a nesnáze, takže teprve po půlnoci jsme mohli v exploraci pokračovat. Kráčeli jsme po mohutném balvanitém náplavu ve vysoké chodbě ozdobené na stěnách velkými bílými krápníkovými vodopády, jež byly hodně erodovány. Postupovali jsme tak asi 180 m daleko, aniž jsme spatřili nějaké poboční chodby. Najednou jsme uviděli klenutou postranní branku, která nás skoro v pravém úhlu svedla do 113 metrů dlouhé, k vesnici Ostrovu směřující chodbě...“ Než vyšli za svítání na denní světlo, prozkoumali téměř 400 metrů nových prostor jeskyně. Objevili odtokový sifon a sám Wankel odhalil jeho souvislost s vodami na dně Macochy. Objevný průzkum Rasovny patřil k největším Wankelovým speleologickým úspěchům. Mezi další se řadí i odvážné sestupy Wankelovy skupiny do obou propastovitých chodeb Rudického propadání. Na několik pokusů se jim poprvé v historii podařilo sestoupit na dno dnešního Huginova dómu. Při jedné výpravě spodní chodbou museli prostory rychle opustit, protože se venku strhl vydatný déšť a voda začala stoupat. Badatelé měli na povrchu hlídku, i několik lidí v chodbě blíže vchodu, takže postupným voláním „Wasser Wasser, voda voda!“ se informace dostala až dolů k Wankelovi a jeho kolegům. Badatelské skupině neunikla pozornosti ani jižní část Moravského krasu. Podrobně prozkoumali a zdokumentovali Ochozskou jeskyni, která byla objevena v roce 1831. V roce 1856 podnikl Wankel se svými kolegy opakovaný sestup na dno Macochy, kde provedl také systematický průzkum přilehlých jeskyní.

Pokračující výzkumy a první nálezy v Býčí skále v 60. letech

Ze speleologických výzkumů vytvářela skupina půdorysné mapy i vertikální řezy významnějších jeskyní. Ze Sloupských jeskyní vzniklo takových map postupně několik, jak byly doplňovány o aktuální objevy. Mapy kreslili Antonín Mládek a Alois Medritzer. Kromě map Sloupských jeskyní, Rasovny a Rudického propadání a Ochozské jeskyně později nakreslili i plány Býčí skály a Výpustku. Podle informací Karla Absolona to měly být pak ještě mapy Kateřinské a Císařské jeskyně a propasti Macochy. Ty se však dosud v archivech nenašly. Wankelových průzkumů a sestupů se na povrchu účastnil jako duchovní podpora známý kněz Jan Nepomuk Soukop, který je také autorem krásné knižní publikace „Macocha a její okolí“ z roku 1858. V knižce jsou publikovány nádherné dřevoryty

Dobový grafický list s Wankelovými nálezy z Býčí skály. Reprofoto Petr Zajíček. Soukromý archiv autora

některých míst a jeskyní. Obrázky nejsou signovány, dle některých údajů je nakreslil sám Wankel.

V roce 1867 učinil Wankel první archeologický průzkum v jeskyni Býčí skála. V části Předsíně zvané Jižní odbočka našel lidské i zvířecí kosti. Byly datovány do paleolitu a jednalo se tak o první doklad života lidí a zvířat ve starší době kamenné na území střední Evropy. Po dalších archeologických výzkumech, které přinesly ještě artefakty v podobě kamenných a kostěných nástrojů a také břidlicové valouny s rytinami, Wankel dalších vykopávek zanechal. Avšak v roce 1869 našli bratřenci Felklovi, studenti trávící v Moravském krasu prázdniny, v Předsíni keramickou nádobu plnou spečeného soška bronzového býčka. Po tomto významném nálezu se Wankel rozhodl do Býčí skály vrátit.

Halštatský nález v Býčí skále

Systematický výzkum sedimentů v Předsíni provedl Wankel v letech 1872–1873 a učinil tak svůj největší archeologický objev. Rozsáhlé naleziště bylo časově zařazeno do doby halštatské (800–450 let př. n. l.). Během vykopávek Wankel postupně odkryl 40 lidských koster, dále dvě kostry koní a kostru prasete. Mezi nimi byly i kostry mladých žen. Dle Wankelových popisů měla jedna z nich utáté ruce.

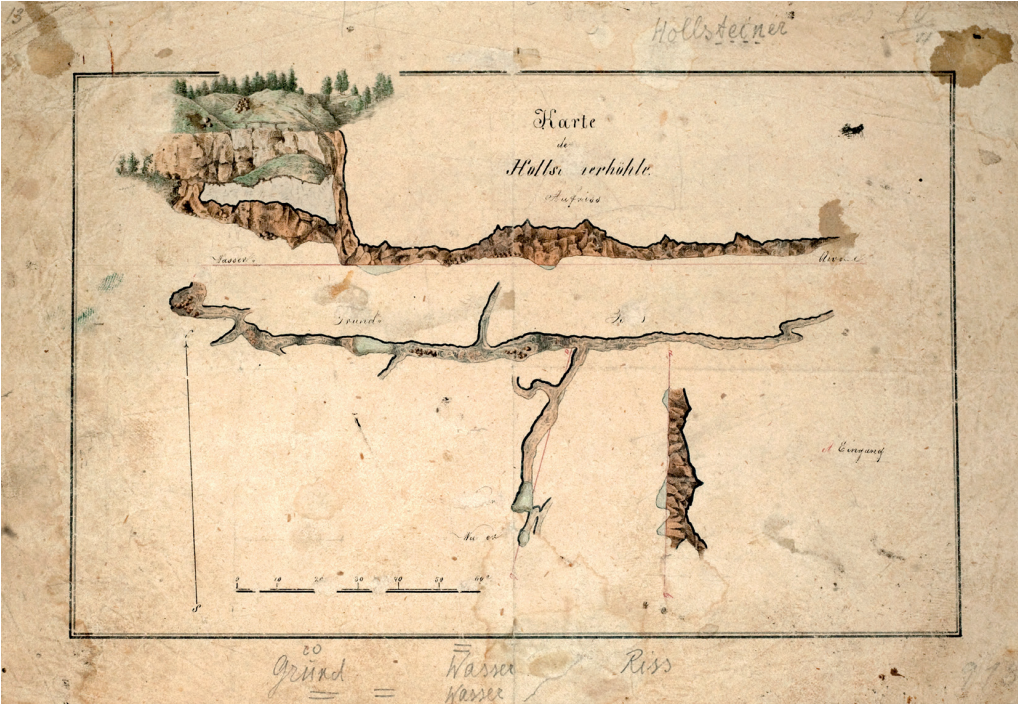
Tato skutečnost však byla v posledních letech vyvrácena antropologickým posudkem. Na jejich ruku, které se v situaci při nálezu nacházely mimo jejich těla, byly náramky a prsteny. Na nalezených kostřích bylo patrné, že tito lidé zemřeli násilnou smrtí. Kromě koster byly nalezeny další umělecké, ozdobné i užitkové předměty z bronzu, železa i zlata a také velké množství zuhelnatělého obilí, ohniště a velké plochy spálené hlíny. Wankel nález dle uspořádání a charakteru interpretoval jako pohřeb halštatského velmože, který doprovázely oběti z řad poddaných. Nálezy byly poprvé veřejně představeny na světové výstavě ve Vídni roku 1874 a o rok později sám objevitel představil svoji teorii na 48. sjezdu přírodopytců a lékařů ve Štýrském Hradci přednáškou s ukázkami nejcennějších nálezů.

Wankelova interpretace nálezů byla dlouho přijímána, někteří pozdější archeologové však kritizovali jeho neodborný postup při odkrývání jednotlivých vrstev. Poslední archeologické výzkumy a revize Wankelových nálezů ukázaly, že rozlehlá jeskynní prostora Předsíň byla nejspíše podzemní svatyní, která však lidem sloužila i k úkonům běžného života.

Wankelovy publikace

Jindřich Wankel výsledky svých výzkumů a objevy publikoval v řadě odborných článků v různých časopisech převážně německy. První jeho výpravnější práce se objevují v 60. letech. Patří k nim např. separát „Die Slouper Höhle und ihre Vorzeit“ z roku 1868 s podrobnou barevnou mapou Sloupských jeskyní a Havránkovými dřevoryty zobrazujícími části skeletů vybraných pleistocenních živočichů nalezených ve Sloupských jeskyních. Postupně také publikoval archeologické nálezy v Býčí skále či ve Výpustku. V roce 1882 však vzniklo Wankelovo životní knižní dílo: „Bilder aus der Mährischen Schweiz und ihrer Vergangenheit“, tedy „Obrazy z Moravského Švýcarska a jeho minulosti“. Jedná se o rozsáhlou publikaci typu průvodce popisující historii i tehdejší současnost celého dnešního Moravského krasu a jeho blízkého okolí. Kniha je opět doplněna krásnými grafickými ilustracemi. V roce 1984 se kniha dočkala českého vydání a patří dodnes k nejvýznamnějším literárním dílům popisujícím naši největší krasovou oblast.

Jindřich Wankel měl za manželku Elišku Šimovou, se kterou měl čtyři dcery: Madlenu, která se nikdy neprovdala, Lucii Bakešovou, Vlastu Havelkovou a Karlu Absolonovou – Bufkovou –, matku Karla Absolona. Ten byl již od dětství hodně ovlivněn

Mládkova mapa Sloupských jeskyní z Wankelových výzkumů z roku 1856. Reprofoto Petr Zajíček. Archiv Moravského zemského muzea Brno

Rekonstrukce možného vzhledu bronzového býčka z Býčí skály. Muzeum Blanská. Foto Petr Zajíček

rozsáhlou badatelskou prací svého děda, což zcela jistě poznamenalo Absolonovu životní cestu. Wankel se stal v roce 1870 jedním z prvních členů Deutsche Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, založené roku 1870 v Mohuči Rudolfem Virchowem a členem vídeňské antropologické společnosti. V roce 1888 jej Dán Japetus Steenstrup označil za „otce prehistorie rakouské“.

Jindřich Wankel zemřel 5. dubna 1897 v Olomouci a je pochován na ústředním hřbitově v Olomouci-Neředíně ve společném hrobě se svým zetěm Janem Havelkou a Ignátem Wurmlem.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz